

DOMSTOLENS KENDELSE (Femte Afdeling)

17. april 2007 *

I sag C-276/06,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 234 EF, indgivet af Tribunal du travail de Verviers (Belgien) ved afgørelse af 13. juni 2006, indgået til Domstolen den 26. juni 2006, i sagen:

Mamate El Youssfi

mod

Office national des pensions (ONP),

har

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, R. Schintgen (refererende dommer), og dommerne A. Tizzano og A. Borg Barthet,

* Processprog: fransk.

generaladvokat: M. Poiares Maduro
justitssekretær: R. Grass,

idet Domstolen træffer afgørelse ved begrundet kendelse i henhold til procesreglementets artikel 104, stk. 3, første afsnit,

og efter at have hørt generaladvokaten,

afsagt følgende

Kendelse

- ¹ Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 41, stk. 1, i samarbejdsaftalen mellem Det Europæiske Økonomiske Fællesskab og Kongeriget Marokko, undertegnet i Rabat den 27. april 1976 og godkendt på Fællesskabets vegne ved Rådets forordning (EØF) nr. 2211/78 af 26. september 1978 (EFT L 264, s. 1, herefter »samarbejdsaftalen«), artikel 65, stk. 1, første afsnit, i Euro-Middelhavsftalen om oprettelse af en associering mellem De Europæiske Fællesskaber og deres medlemsstater på den ene side og Kongeriget Marokko på den anden side, undertegnet i Bruxelles den 26. februar 1996 og godkendt på Fællesskabernes vegne ved Rådets og Kommissionens afgørelse 2000/204/EF, EKSF af 24. januar 2000 (EFT L 70, s. 1, herefter »associeringsaftalen«), artikel 4 i Europa-

Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 883/2004 af 29. april 2004 om koordinering af de sociale sikringsordninger (EUT L 166, s. 1), sammenholdt med Rådets forordning (EF) nr. 859/2003 af 14. maj 2003 om udvidelse af bestemmelserne i forordning (EØF) nr. 1408/71 og forordning (EØF) nr. 574/72 til at omfatte tredjelandstatsborgere, der ikke allerede er dækket af disse bestemmelser udelukkende på grund af deres nationalitet (EUT L 124, s. 1), og artikel 14 i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950 (herefter »EMRK«), samt artikel 1 i tillægsprotokollen til konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder (herefter »tillægsprotokollen«).

- 2 Anmodningen om præjudiciel afgørelse er blevet fremsat i forbindelse med en sag mellem Mamate El Youssfi og det belgiske Office national des pensions (herefter »ONP«) i anledning af sidstnævntes afslag på at tildele Mamate El Youssfi den lovgaranterede mindsteindtægt for ældre i henhold til national lovgivning.

Retsforskrifter

Fællesskabsbestemmelser

Samarbejdsaftalen

- 3 Samarbejdsaftalens artikel 41, stk. 1, som indgår i aftalens afsnit III, der vedrører samarbejde på arbejdskraftområdet, har følgende ordlyd:

»Med forbehold af bestemmelserne i de følgende stykker skal der over for arbejdstagere med marokkansk statsborgerskab og medlemmer af deres familie, der bor hos dem, anvendes en social sikringsordning, som udelukker enhver forskelsbehandling på grund af nationalitet i forhold til statsborgere i de medlemsstater, hvor de er beskæftiget.«

- 4 Artikel 41, stk. 2-4, indeholder bestemmelser, som vedrører sammenlægning af de forsikrings-, beskæftigelses- og bopælsperioder, som er tilbagelagt i de forskellige medlemsstater, familieydelse for de medlemmer af deres familie, som bor inden for Fællesskabet, samt overførsel til Marokko af pensioner, aldersrenter, efterladtepen-sioner, erstatning for arbejdsulykker, erhvervssygdomme eller invaliditet.

Associeringsaftalen

- 5 Associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, som er indeholdt i aftalens afsnit VI, kapitel I, som i det væsentlige vedrører samarbejde på det sociale område, med overskriften »Bestemmelser vedrørende arbejdstagere«, har følgende ordlyd:

»Med forbehold af bestemmelserne i de følgende stykker anvendes der på arbejdstagere med marokkansk statsborgerskab og medlemmer af deres familie, der bor hos dem, en social sikringsordning, der udelukker enhver forskelsbehandling begrundet i nationalitet i forhold til statsborgere i de medlemsstater, hvor de er beskæftiget.

Begrebet social sikring omfatter alle grene af social sikring, som vedrører sygdoms-, barsels-, invaliditets- og aldersydelser samt ydelser til efterlevende, ydelser som følge af arbejdsulykker og erhvervssygdom, ydelser som følge af død, arbejdsløshedsydelser og familieydelser.

[...]«

- 6 Artikel 65, stk. 2-4, indeholder bestemmelser, som er sammenlignelige med dem, som er opregnet i denne kendelses præmis 4.

- 7 Aftalens artikel 66 har følgende ordlyd:

»Bestemmelserne i dette kapitel finder ikke anvendelse på statsborgere fra den ene eller den anden part, som er ulovligt bosat eller arbejder ulovligt i værtslandet.«

- 8 I henhold til associeringsaftalens artikel 96, stk. 1, er denne aftale trådt i kraft den 1. marts 2000.

- 9 Artikel 96, stk. 2, bestemmer, at associeringsaftalen fra tidspunktet for sin ikrafttræden træder i stedet for samarbejdsaftalen.

Forordning (EØF) nr. 1408/71

- 10 Rådets forordning (EØF) nr. 1408/71 af 14. juni 1971 om anvendelse af de sociale sikringsordninger på arbejdstagere, selvstændige erhvervsdrivende og deres familiemedlemmer, der flytter inden for Fællesskabet, som ændret og ajourført ved Rådets forordning (EF) nr. 118/97 af 2. december 1996 (EFT 1997 L 28, s. 1, herefter »forordning nr. 1408/71«), »finder ifølge artikel 2, stk. 1, anvendelse på arbejdstagere, som er eller har været omfattet af lovgivningen i en eller flere medlemsstater, og som er statsborgere i en af disse stater, eller er statsløse eller flygtninge bosat på en medlemsstats område, samt på deres familiemedlemmer og efterladte«.
- 11 Artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 1408/71, med overskriften »Ligebehandling«, bestemmer følgende:

»Personer, der er bosat på en medlemsstats område, og som er omfattet af denne forordning, har de samme pligter og rettigheder i henhold til en medlemsstats lovgivning som denne medlemsstats egne statsborgere, medmindre andet følger af særlige bestemmelser i denne forordning.«

- 12 Forordningens artikel 4 afgrænser det materielle anvendelsesområde for forordningen med følgende ordlyd:

»1. Denne forordning finder anvendelse på enhver lovgivning om sociale sikringsgrene, der vedrører:

- a) ydelser i anledning af sygdom og moderskab
- b) ydelser ved invaliditet, herunder ydelser, der tager sigte på at bevare eller forbedre erhvervsevnen
- c) ydelser ved alderdom
- d) ydelser til efterladte
- e) ydelser i anledning af arbejdsulykker og erhvervssygdomme

f) ydelser ved dødsfald

g) ydelser ved arbejdsløshed

h) familieydelser.

2. Denne forordning finder anvendelse på alle almindelige og særlige sociale sikringsordninger med eller uden bidragspligt [...]

2a. Denne forordning finder ligeledes anvendelse på særlige ikke-bidragspligtige ydelser, der er fastsat i en anden lovgivning eller ordning end dem, der er omhandlet i stk. 1 eller udelukket i henhold til stk. 4, når disse ydelser har til formål

a) enten at dække de risici, der svarer til de i stk. 1, litra a)-h), omhandlede sikringsgrene, i stedet for eller som tillæg til andre ydelser

b) eller udelukkende at sikre særlig beskyttelse af handicappede.

[...]«

13 Artikel 10a, stk. 1, i forordning nr. 1408/71 har følgende ordlyd:

»Uanset artikel 10 og afsnit III modtager de personer, som er omfattet af denne forordning, udelukkende de i artikel 4, stk. 2a, omhandlede særlige ikke-bidragspligtige kontantydelse i den medlemsstat, på hvis område de er bosat, og i henhold til dennes lovgivning, såfremt disse ydelser er anført i bilag IIa. Ydelserne udredes af institutionen på bopælsstedet og på dennes bekostning.«

14 Det nævnte bilag IIa nævner i den del, der omhandler »A. BELGIEN«, under litra b), »[g]aranteret mindsteindtægt for ældre [...]«.

15 Gennemførelsesbestemmelserne til forordning nr. 1408/71 er fastsat i Rådets forordning (EØF) nr. 574/72 af 21. marts 1972, som ændret og ajourført ved forordning nr. 118/97.

Forordning nr. 859/2003

¹⁶ I betragtning 12 til forordning nr. 859/2003 anføres følgende:

»Bestemmelserne i forordning [...] nr. 1408/71 og forordning [...] nr. 574/72 gælder ikke i en situation, hvor alle omstændigheder har tilknytning til én medlemsstat. Dette er navnlig tilfældet, hvis en tredjelandsstatsborgers situation udelukkende har tilknytning til et tredjeland og én medlemsstats område.«

¹⁷ Samme forordnings artikel 1 har følgende ordlyd:

»Med forbehold af bestemmelserne i bilaget til denne forordning gælder bestemmelserne i forordning [...] nr. 1408/71 og forordning [...] nr. 574/72 for tredjelandsstatsborgere, der ikke allerede er dækket af disse bestemmelser udelukkende på grund af deres nationalitet, samt for medlemmer af deres familie og for deres efterladte, hvis de lovligt har bopæl i en medlemsstat, og i situationer, hvor alle de relevante omstændigheder ikke udelukkende har tilknytning til én medlemsstats område.«

Forordning nr. 883/2004

- 18 Artikel 4 i forordning nr. 883/2004, med overskriften »Ligebehandling«, fastsætter følgende:

»Personer, som er omfattet af denne forordning, har de samme rettigheder og pligter i henhold til en medlemsstats lovgivning som vedkommende medlemsstats egne statsborgere, medmindre andet følger af særlige bestemmelser i denne forordning.«

- 19 I henhold til artikel 87, stk. 1, i forordning nr. 883/2004 begrundes denne forordning »ikke ret til ydelser for noget tidsrum, der ligger forud for datoen for dens anvendelse«.

- 20 Samme forordnings artikel 90, stk. 1, bestemmer, at »forordning [...] nr. 1408/71 ophæves fra datoen for nærværende forordnings anvendelse«.

- 21 Artikel 91 i forordning nr. 883/2004 har følgende ordlyd:

»Denne forordning træder i kraft tyve dage efter offentliggørelsen i Den Europæiske Unions Tidende.

Den finder anvendelse fra datoen for gennemførelsesforordningens ikrafttræden.«

22 Det er ubestridt, at en sådan gennemførelsesforordning endnu ikke er vedtaget.

EMRK

23 EMRK's artikel 14 har følgende ordlyd:

»Nydelsen af de i denne konvention anerkendte rettigheder og friheder skal sikres uden forskel på grund af køn, race, farve, sprog, religion, politisk eller anden overbevisning, national eller social oprindelse, tilhørsforhold til et nationalt mindretal, formueforhold, fødsel eller ethvert andet forhold.«

24 Tillægsprotokollens artikel 1 bestemmer følgende:

»Enhver fysisk eller juridisk person har ret til respekt for sin ejendom.«

De nationale bestemmelser

²⁵ Den belgiske lov af 22. marts 2001, som indfører den garanterede mindsteindtægt for ældre (*Moniteur belge* af 29.3.2001, s. 10244, herefter »lov af 22. marts 2001«), har til formål at sikre disse personer en anstændig levestandard. Ifølge loven afhænger retten til at oppebære denne ydelse ikke af hverken noget forudgående bidrag eller nogen forsikring, men for at kunne gøre krav på en sådan ydelse må den pågældende persons personlige midler ikke overstige et vist niveau.

²⁶ Lovens artikel 3 bestemmer, at »[d]en garanterede mindsteindtægt sikres ældre, der er mindst 65 år«.

²⁷ Artikel 4 i loven af 22. marts 2001 bestemmer:

»Modtagere af den garanterede mindsteindtægt skal have hovedbopæl i Belgien og tilhøre en af følgende personkategorier:

1. belgiske statsborgere

2. personer omfattet af forordning (EØF) nr. 1408/71 [...]

3. statsløse personer omfattet af konventionen om statsløse personers retsstilling undertegnet i New York den 28. september 1954 og tiltrådt ved lov af 12. maj 1960
4. flygtninge i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 49 i lov af 15. december 1980 om udlændinges indrejse, etablering og ophold på samt udvisning fra statens område
5. statsborgere i et land, med hvilket Belgien på området har indgået en aftale om gensidighed eller har anerkendt en faktisk gensidighed
6. udenlandske statsborgere på den betingelse, at der er mulighed for en alderspension eller efterladtepension i henhold til en belgisk ordning.

[...]«

Twisten i hovedsagen og det præjudicielle spørgsmål

- ²⁸ Det fremgår af sagsakterne i hovedsagen, at Mamate El Youssfi, der er marokkansk statsborger, er født den 1. juli 1939, enke siden 1982, og nu bosat i Belgien i forbindelse med familiesammenføring med sin søn, som også er bosat i landet.

- 29 Det bestrides ikke, at Mamate El Youssfi opholder sig lovligt i Belgien.
- 30 Mamate El Youssfi indgav den 25. august 2005 en ansøgning til ONP om at få tildelt den garanterede mindsteindtægt for ældre, der er fastsat i loven af 22. marts 2001.
- 31 Ved afgørelse af 16. december 2005 blev ansøgningen afvist med den begrundelse, at det ikke var godtgjort, at sagsøgeren i hovedsagen tilhørte en af de kategorier, der er opregnet i lovens artikel 4.
- 32 Mamate El Youssfi anlagde den 2. marts 2006 sag til prøvelse af denne afgørelse ved Tribunal du travail de Verviers.
- 33 Mamate El Youssfi har til støtte for sit søgsmål gjort gældende, at hun har lovligt ophold i Belgien, og at denne retsstilling giver hende ret til at gøre krav på den garanterede mindsteindtægt for ældre fastsat i værtsmedlemsstatens lovgivning på samme vilkår som for værtsmedlemsstatens statsborgere. Afslaget på at tildele hende denne ydelse — som ifølge Mamate El Youssfi udgør en økonomisk ret som omhandlet i tillægsprotokollens artikel 1 — er en tilsidesættelse af princippet om forbud mod enhver forskelsbehandling på grund af nationalitet, der navnlig fremgår af samarbejds- og associeringsaftalen og af EMRK's artikel 14.
- 34 ONP og anklagemyndigheden ved den forelæggende ret har derimod gjort gældende, at retten til at oppebære den af Mamate El Youssfi ansøgte ydelse som

et selvstændigt krav er afhængig af, at »vedkommende skal være undergivet lovgivningen i en medlemsstat«, og at vedkommende ikke kan påberåbe sig fællesskabsretten på grund af den omstændighed, at hun ikke har bevæget sig inden for Den Europæiske Union.

- 35 Dette er baggrunden for, at Tribunal du travail de Verviers har besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Følger afvisningen af at tildele sagsøgeren den lovgaranterede mindsteindtægt for ældre,

— fordi sagsøgeren ikke er omfattet af Rådets forordning nr. 1408/71

— fordi sagsøgeren ikke er anerkendt som statsløs eller flygtning

— fordi sagsøgeren ikke er statsborger i et land, med hvilket Belgien på området for mindsteindtægt enten har indgået aftale om gensidighed eller har anerkendt en faktisk gensidighed

- eller fordi sagsøgeren ikke har ret til nogen alderspension eller efterladtepension i henhold til en belgisk ordning,

ikke af

- en for snæver fortolkning af forordning [...] nr. 883/2004 [...] (som erstatning for forordning [...] nr. 1408/71 [...]), navnlig henset til menneskerettighedskonventionens artikel 14, artikel 1 i [tillægsprotokollen] hertil og forordning [...] nr. 859/2003 [...]
- eller, hvis dette ikke er tilfældet, en fortolkning af forordning [...] nr. 883/2004, der er uforenelig med samarbejdsaftalen [...], som blev suppleret med [associerings-]aftalen [...]?»«

Om det præjudicielle spørgsmål

³⁶ I henhold til procesreglementets artikel 104, stk. 3, første afsnit, kan Domstolen, såfremt besvarelsen af et præjudicielt spørgsmål klart kan udledes af retspraksis,

efter at have hørt generaladvokaten, på ethvert tidspunkt træffe afgørelse ved begrundet kendelse under henvisning til den pågældende retspraksis. Domstolen finder, at dette er tilfældet i hovedsagen.

Indledende bemærkninger

³⁷ Det bemærkes indledningsvis, at den forelæggende ret med det stillede spørgsmål ønsker en fortolkning af forordning nr. 1408/71, på trods af den omstændighed, at der i spørgsmålet henvises til forordning nr. 883/2004 »som erstatning for forordning [...] nr. 1408/71«.

³⁸ I overensstemmelse med artikel 91 i forordning nr. 883/2004 er forordningen ganske vist trådt i kraft 20 dage efter offentliggørelsen i *Den Europæiske Unions Tidende*, men den finder først anvendelse fra datoen for gennemførelsesforordningens ikrafttræden. Da der endnu ikke er udstedt en gennemførelsesforordning til forordning nr. 883/2004, følger heraf nødvendigvis, at bestemmelserne i forordning nr. 1408/71 stadig finder anvendelse (jf. dom af 9.11.2006, sag C-205/05, Nemec, Sml. I, s. 10745, præmis 31 og 32).

³⁹ Det skal endvidere præciseres, at fællesskabsregler om koordinering af nationale socialsikringsordninger ikke finder anvendelse på situationer, hvor alle de relevante omstændigheder har tilknytning til én medlemsstat, og at dette navnlig er tilfældet,

når vedkommendes situation udelukkende har tilknytning til et tredjeland og én medlemsstats område (jf. bl.a. dom af 11.10.2001, forenede sager C-95/99 — C-98/99 og C-180/99, Khalil m.fl., Sml. I, s. 7413, præmis 70 og 71).

40 Denne fortolkning gælder også artikel 42 EF og forordning nr. 1408/71, især dennes artikel 3.

41 På samme vis er det i artikel 1 i forordning nr. 859/2003, hvortil der henvises i den forelæggende rets spørgsmål, angivet, at bestemmelserne i forordning nr. 1408/71 og nr. 574/72 »gælder [...] for tredjelandstatsborgere, der ikke allerede er dækket af disse bestemmelser udelukkende på grund af deres nationalitet, samt for medlemmer af deres familie og for deres efterladte, hvis de lovligt har bopæl i en medlemsstat, og i situationer, hvor alle de relevante omstændigheder ikke udelukkende har tilknytning til én medlemsstats område«.

42 Det præciseres i denne forbindelse i betragtning 12 til forordning nr. 859/2003, at bestemmelserne »[ikke gælder] i en situation, hvor alle omstændigheder har tilknytning til én medlemsstat; dette er navnlig tilfældet, hvis en tredjelandstatsborgers situation udelukkende har tilknytning til et tredjeland og én medlemsstats område«.

43 Henset til de oplysninger vedrørende hovedsagen, som er forelagt Domstolen, synes dette krav om en tredjelandstatsborgers tilknytning til mindst to medlemsstater

ikke at være opfyldt af en person som Mamate El Youssfi, eftersom det fremgår, at hun forlod Marokko for direkte at tage ophold i Belgien i forbindelse med familiesammenføring med sin søn, som er bosat i denne medlemsstat.

- 44 Det tilkommer imidlertid den forelæggende ret at undersøge denne faktiske omstændighed.
- 45 Mamate El Youssfi vil med forbehold heraf derfor ikke kunne være omfattet af ligebehandlingsprincippet på det sociale sikringsområde, fastsat i artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 1408/71, sammenholdt med forordning nr. 859/2003, hvilket princip er til hinder for afslag på at tildele en ydelse som f.eks. den garanterede mindeindtægt for ældre alene på grund af ansøgerens nationalitet (jf. analogt denne kendelses præmis 51-55).
- 46 Under disse omstændigheder skal det forelagte spørgsmål gennemgås i relation til de relevante bestemmelser i aftalerne mellem Fællesskabet og Kongeriget Marokko.
- 47 Det af den forelæggende ret stillede spørgsmål vedrører ifølge sin ordlyd samarbejdsaftalen »suppleret med« associeringsaftalen.

48 I betragtning af dels bestemmelserne i associeringsaftalens artikel 96, hvorefter denne fra tidspunktet for sin ikrafttræden, dvs. den 1. marts 2000, træder i stedet for samarbejdsaftalen, dels den omstændighed, at Mamate El Youssfi har indgivet sin ansøgning om den garanterede mindsteindtægt for ældre den 25. august 2005, er det imidlertid alene associeringsaftalen, der kan finde anvendelse *ratione temporis* på hovedsagens faktiske omstændigheder (jf. analogt kendelse af 13.6.2006, sag C-336/05, *Echouikh*, Sml. I, s. 5223, præmis 36).

49 Med henblik på at give den forelæggende ret et nyttigt svar skal der successivt tages stilling til spørgsmålet, om associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, har direkte virkning og derfor kan påberåbes af en borger for en national domstol, omfanget af det i denne bestemmelse indeholdte princip om forbud mod forskelsbehandling, samt betingelserne i bestemmelsen for så vidt angår både det materielle og det personelle anvendelsesområde.

Om den direkte virkning af associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit

50 Herved bemærkes alene, at det allerede fremgår af Domstolens retspraksis, at associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, har direkte virkning, således at de borgere, der er omfattet af bestemmelsen, kan påberåbe sig den ved de nationale domstole (*Echouikh*-kendelsen, præmis 39-42, og den i denne kendelses præmis 39 nævnte retspraksis vedrørende samarbejdsaftalens artikel 41, stk. 1, en bestemmelse, der har samme ordlyd som den nævnte artikel 65, stk. 1, første afsnit).

Rækkevidden af princippet om forbud mod forskelsbehandling fastsat i associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit

- 51 Som Domstolen har fastslået i præmis 55-58 i Echouikh-kendelsen, og som det fremgår af retspraksis vedrørende samarbejdsaftalens artikel 41, stk. 1, der ved analogi kan overføres til associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, betyder det i den sidstnævnte bestemmelse fastsatte princip om udelukkelse af enhver forskelsbehandling på grund af nationalitet på området for social sikring af vandrede marokkanske arbejdstagere og medlemmer af deres familie, der bor hos dem, i forhold til statsborgere i de medlemsstater, hvor de er eller har været beskæftiget, at de personer, som er omfattet af denne bestemmelse, skal behandles som om de var statsborgere i de pågældende medlemsstater.
- 52 Dette princip indebærer derfor, at de personer, som henhører under anvendelsesområdet for den nævnte bestemmelse i associeringsaftalen, kan gøre krav på sociale sikringsydelse under de samme betingelser som værtsmedlemsstatens statsborgere, og at sidstnævntes lovgivning ikke kan pålægge dem supplerende eller strengere betingelser end dem, der finder anvendelse på medlemsstatens egne statsborgere (jf. Echouikh-kendelsen, præmis 56).
- 53 Det må derfor anses for uforeneligt med det nævnte princip om forbud mod forskelsbehandling, såfremt det ikke alene kræves af de personer, der er omfattet af associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, at de skal opfylde betingelsen om

at være statsborgere i den pågældende medlemsstat, men også skal opfylde enhver anden betingelse, som landets egne statsborgere ikke skal opfylde (jf. Echouikh-kendelsen, præmis 57).

- 54 I det foreliggende tilfælde lader det imidlertid til, dels at en person som sagsøgeren i hovedsagen opfylder alders- og bopælsbetingelserne fastsat i den pågældende medlemsstats lovgivning for at opnå den garanterede mindsteindtægt for ældre. Dels har en statsborger i værtsmedlemsstaten, som befinder sig i en situation, som kan sammenlignes med Mamate El Youssfis situation, ret til denne ydelse, eftersom betingelsen fastsat i artikel 4, nr. 6, i lov af 22. marts 2001 om, at der skal være adgang til retten til en alderspension eller efterladtepension i henhold til national lovgivning, kun finder anvendelse på »udenlandske statsborgere«. Afslaget på at tildele Mamate El Youssfi denne ydelse, som hun havde ansøgt om, hviler således kun på den omstændighed, at den pågældende ikke er statsborger i den pågældende medlemsstat, og at hun derfor ikke på grundlag af national lovgivning kan sidestilles med en statsborger i denne medlemsstat, og i øvrigt på, at hun ikke opfylder en betingelse, som imidlertid ikke finder anvendelse på indenlandske statsborgere.
- 55 Det fremgår derfor, at nationale retsforskrifter som de i hovedsagen omhandlede er uforenelige med princippet om forbud mod forskelsbehandling, der er fastsat i associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, hvorefter en marokkansk statsborger ikke kan nægtes en social ydelse på grundlag af årsager forbundet med hans nationalitet.
- 56 Det skal også fastslås dels, om en ydelse som den i hovedsagen omhandlede er omfattet af området for »social sikring«, som omhandlet i associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, dels om en person, som befinder sig i en situation som Mamate El Youssfis, er omfattet af den samme bestemmelse.

Det materielle anvendelsesområde for associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit

- 57 Det fremgår i denne forbindelse af fast retspraksis, at begrebet »social sikring«, der er indeholdt i associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, skal forstås på samme måde som det identiske begreb, der er indeholdt i Rådets forordning nr. 1408/71 (Echouikh-kendelsen, præmis 50 og 51 og den deri nævnte retspraksis vedrørende samarbejdsaftalens artikel 41, stk. 1).
- 58 Siden vedtagelsen af Rådets forordning (EØF) nr. 1247/92 af 30. april 1992 (EFT L 136, s. 1) er ikke-bidragspligtige ydelser, som f.eks. den lovgaranterede mindsteindtægt for ældre, indført ved lov af 22. marts 2001, imidlertid udtrykkeligt blevet medtaget i det materielle anvendelsesområde for forordning nr. 1408/71 i medfør af denne forordnings artikel 4, stk. 2a, litra a) (jf. også forordningens artikel 10a, stk. 1, og bilag IIa), idet disse ydelser er bestemt til at dække de risici, der svarer til de i artikel 4, stk. 1, litra a)-h), omhandlede sikringsgrene, i stedet for eller som tillæg til andre ydelser, hvilket bl.a. netop omfatter ydelser ved alderdom (jf. analogt dom af 5.4.1995, sag C-103/94, Krid, Sml. I, s. 719, præmis 36, for så vidt angår artikel 39, stk. 1, i samarbejdsaftalen mellem Det Europæiske Økonomiske Fællesskab og Den Demokratiske Folkerepublik Algeriet, undertegnet i Algier den 26.4.1976 og godkendt på Fællesskabets vegne ved Rådets forordning (EØF) nr. 2210/78 af 26.9.1978 (EFT L 263, s. 1), hvilken bestemmelse i det væsentlige har samme ordlyd som associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit).
- 59 I øvrigt havde Domstolen endog inden vedtagelsen af denne forordning allerede fastslået, at en ydelse af tilsvarende art som den lovgaranterede mindsteindtægt for

ældre var omfattet af anvendelsesområdet for forordning nr. 1408/71 i medfør af forordningens artikel 4, stk. 1 (jf. Krid-dommen, præmis 33-35 og den deri nævnte retspraksis).

- 60 Der foreligger derfor ingen tvivl om, at en ydelse af tilsvarende art som den lovgaranterede mindsteindtægt for ældre, som har til formål at sikre et eksistensminimum for personer over 65 år, hvis midler ikke overstiger et vist niveau, er omfattet af området for »social sikring« som omhandlet i associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, selv om ydelsen i hovedsagen også har karakter af en foranstaltning med hensyn til social bistand.
- 61 Det skal i denne sammenhæng tilføjes — i modsætning til det af ONP hævdede — at den omstændighed, at loven af 22. marts 2001 betragter den ydelse, som fastsættes deri, som en selvstændig rettighed og ikke som en afledt rettighed, som sagsøgeren i hovedsagen har opnået i sin egenskab af familiemedlem til en vandrende arbejdstager, ikke er relevant.
- 62 Da det personelle anvendelsesområde for associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, således ikke er identisk med det personelle anvendelsesområde for forordning nr. 1408/71, der er defineret i denne forordnings artikel 2, kan den retspraksis, som bygger på en sondring mellem afledte rettigheder og selvstændige rettigheder for familiemedlemmer til en vandrende arbejdstager inden for rammerne af nævnte forordning — og som i øvrigt senest er blevet nærmere præciseret ved dom af 30. april 1996, Cabanis-Issarte (sag C-308/93, Sml. I, s. 2097) — ikke overføres på associeringsaftalen (jf. analogt dom af 3.10.1996, sag C-126/95, Hallouzi-Choho, Sml. I, s. 4807, præmis 30 og den deri nævnte retspraksis).

Det personelle anvendelsesområde for associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit

- ⁶³ Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at ONP har anerkendt, at Mamate El Youssfi opholder sig lovligt i Belgien, således at hun ikke falder inden for bestemmelserne i associeringsaftalens artikel 66.
- ⁶⁴ Det bemærkes endvidere, at samme aftales artikel 65, stk. 1, første afsnit, først og fremmest finder anvendelse på arbejdstagere med marokkansk statsborgerskab, idet dette begreb skal forstås i vid betydning.
- ⁶⁵ Det fremgår således af Domstolens praksis, at begrebet »arbejdstager« omfatter såvel erhvervsaktive arbejdstagere som arbejdstagere, der har forladt arbejdsmarkedet efter at have nået en sådan alder, at de har krav på alderspension, eller efter at have været udsat for en af de begivenheder, der giver ret til ydelser inden for andre sociale sikringsgrene (jf. Echouikh-kendelsen, præmis 44 og 45).
- ⁶⁶ Det er i lyset af disse kriterier, at det påhviler den forelæggende ret at fastslå, om Mamate El Youssfi selv kan anses for i Belgien, hvor hun nu er bosat, at være »arbejdstager« som omhandlet i associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit.

- 67 Såfremt dette ikke er tilfældet, skal det bemærkes, at denne bestemmelse i associeringsaftalen også finder anvendelse på familiemedlemmer til disse arbejdstagere, der bor hos dem i den medlemsstat, hvor de har eller har haft arbejde.
- 68 Det skal i denne forbindelse præciseres, at begrebet »familiemedlem« ikke kun omfatter arbejdstagerens ægtefælle og slægtninge i nedstigende linje, men også de personer, som er nært beslægtede med arbejdstageren, såsom slægtninge i opstigende linje, herunder ved svogerskab (jf. analogt dom af 11.11.1999, sag C-179/98, Mesbah, Sml. I, s. 7955, præmis 46).
- 69 Eftersom Mamate El Youssfi er enke, kunne hun således være omfattet af associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, hvis det blev bevist, at hendes mand inden sin død var vandrende arbejdstager med marokkansk statsborgerskab i Belgien, eller at den pågældende fortsatte med at være bosat der (jf. analogt Kriddommen, præmis 28-31).
- 70 Sagsøgeren i hovedsagen burde endvidere også anses for at være familiemedlem til den vandrende arbejdstager i den nævnte artikels forstand, idet hun er bosat i Belgien hos sin søn, og idet sønnen både er arbejdstager som præciseret i denne kendelses præmis 65 og har marokkansk statsborgerskab.
- 71 Ifølge de for Domstolen foreliggende oplysninger lader det til, at Mamate El Youssfis søn har opnået belgisk statsborgerskab.

- 72 Såfremt Mamate El Youssfis søn imidlertid har bevaret sit marokkanske statsborgerskab, påhviler det den forelæggende ret på grundlag af værtsmedlemsstatens retssystem at fastslå, om familiemedlemmet til en vandrende marokkansk arbejdstager, der også er statsborger i denne stat, henset til dette retssystem kan påberåbe sig denne arbejdstagers marokkanske statsborgerskab, for at associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, finder anvendelse (jf. analogt Mesbahdommen, præmis 40 og 41).
- 73 Den forelæggende ret skal på dette grundlag gives det svar, at associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, skal fortolkes således, at den er til hinder for, at en værtsmedlemsstat nægter at tildele en marokkansk statsborger, der er fyldt 65 år, og som lovligt har bopæl i denne medlemsstat, den lovgaranterede mindsteindtægt for ældre, så snart hun er omfattet af anvendelsesområdet for bestemmelsen
- enten på grund af det forhold, at hun selv har haft lønnet beskæftigelse i den pågældende medlemsstat
 - eller fordi hun er familiemedlem til en marokkansk arbejdstager, som har eller har haft beskæftigelse i denne medlemsstat.
- 74 Det tilkommer den forelæggende ret at undersøge, om en af disse to betingelser er opfyldt i det foreliggende tilfælde.

- 75 Da den fortolkning, som denne kendelse giver med hensyn til associeringsaftalens artikel 65, stk. 1, første afsnit, er forenelig med kravene i EMRK's artikel 14 og artikel 1 i tillægsprotokollen, som navnlig fortolket af Den Europæiske Menneskeretsdomstol i dens dom i sagen *Gaygusuz mod Østrig* af 16. september 1996 (*Recueil des arrêts et décisions* 1996-IV, s. 1129), har Domstolen således forsynet den forelæggende ret med alle de fortolkningslementer, der er nødvendige, for at den kan vurdere den i hovedsagen omhandlede nationale lovgivnings forenelighed med grundrettighederne, hvis overholdelse Domstolen sikrer, som f.eks. dem, der garanteres ved EMRK og tillægsprotokollen (jf. bl.a. *Echouikh*-kendelsen, præmis 64 og 65).

Sagens omkostninger

- 76 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Femte Afdeling) for ret:

Artikel 65, stk. 1, første afsnit, i Euro-Middelhavsftalen om oprettelse af en associering mellem De Europæiske Fællesskaber og deres medlemsstater på den ene side og Kongeriget Marokko på den anden side, undertegnet i Bruxelles den 26. februar 1996 og godkendt på Fællesskabernes vegne ved

Rådets og Kommissionens afgørelse 2000/204/EF, EKSF af 24. januar 2000, skal fortolkes således, at den er til hinder for, at en værtsmedlemsstat nægter at tildele en marokkansk statsborger, der er fyldt 65 år, og som lovligt har bopæl i denne medlemsstat, den lovgaranterede mindsteindtægt for ældre, så snart hun er omfattet af anvendelsesområdet for bestemmelsen

- enten på grund af det forhold, at hun selv har haft lønnet beskæftigelse i den pågældende medlemsstat**

- eller fordi hun er familiemedlem til en marokkansk arbejdstager, som har eller har haft beskæftigelse i denne medlemsstat.**

Underskrifter